

УДК 930.253:82-6:929](477)(Адріанова-Перетц В. П.)

А. І. ШАПОВАЛ*

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА В. П. АДРІАНОВОЇ-ПЕРЕТЦ В АРХІВАХ УКРАЇНИ

Проаналізовано епістолярну спадщину В. П. Адріанової-Перетц, що відклалася в особових архівних фондах учених України, які зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. Окреслено коло основних питань, які розглядалися під час листування В. П. Адріанової-Перетц з українськими вченими, та визначено інформаційний потенціал епістолярію.

Ключові слова: В. П. Адріанова-Перетц; епістолярна спадщина; НАН України; філологія.

У 2018 р. відзначаємо 130 років від дня народження видатного українського та російського філолога, літературознавця, фольклориста, театрознавця, доктора філологічних наук (1935), члена-кореспондента АН УРСР (1926) і АН СРСР (1943) Варвари Павлівни Адріанової-Перетц (1888–1972), життя та наукова діяльність якої були тісно пов'язані з Україною.

Її участь в українському науковому житті та досягнення в галузі українознавства відображено в декількох публікаціях¹.

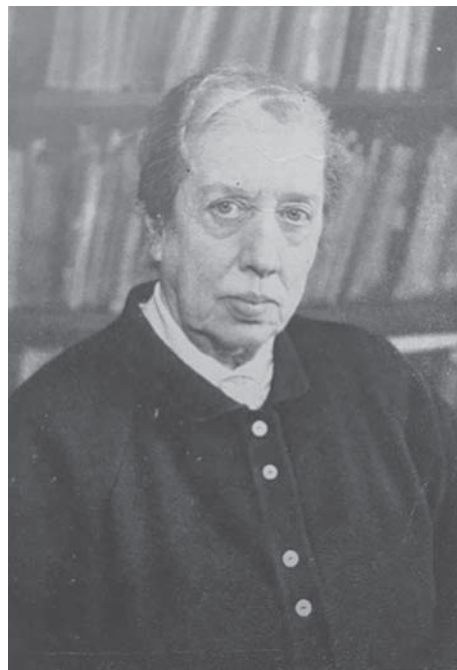
Доля В. П. Адріанової-Перетц склалася так, що виїхавши з Києва до Петрограда в 1914 р., вона до кінця свого життя мешкала поза Україною. Проте Варвара Павлівна підтримувала дружні та творчі стосунки з багатьма українськими вченими, регулярно обмінюючись з ними листами. Її листування з такими відомими українськими науковцями як О. І. Білецький (1884–1961), В. В. Данилов (1881–1970), І. Ф. Єрофеев (1882–1953), А. М. Лобода (1871–1931), О. Р. Мазуркевич (1913–1995), В. І. Маслов (1885–1959), С. І. Маслов (1880–1957), Л. Є. Махновець (1919–1993), О. А. Назаревський (1887–1977), П. М. Попов (1890–1971), Є. І. Чепур (1888–1978), М. В. Шарлемань (1887–1970), С. О. Щеглова (1886–1965) відклалося в особових архівних фондах учених в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) та Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України).

* *Шаповал Андрій Іванович* – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Епістолярна спадщина В. П. Адріанової-Перетц в архівах України тривалий час залишалася поза увагою дослідників. Лише нещодавно з'явилися публікації², джерельним підґрунтям яких стало листування вченої, що зберігається в українських архівосховищах. Разом із тим, досі відсутнє спеціальне джерелознавче дослідження, присвячене епістолярію В. П. Адріанової-Перетц. У цій статті ми ставимо за мету проаналізувати епістолярну спадщину В. П. Адріанової-Перетц, що міститься в архівах України, й визначити інформаційний потенціал її листування з українськими науковцями.

Перш ніж перейти до розгляду епістолярної спадщини В. П. Адріанової-Перетц, наведемо основні етапи її життя та діяльності. Майбутня вчена народилася 12 травня 1888 р. у м. Ніжин у родині викладача римської словесності Історико-філологічного інституту князя Безбородька Павла Олександровича Адріанова (1855–1929). Протягом 1890–1902 рр. родина Адріанових мешкала в Оренбурзі, де батько служив окружним інспектором Оренбурзького учбового округу, а наприкінці 1902 р. повернулася в Україну, оскільки П. О. Адріанов отримав місце помічника попечителя Київського навчального округу.

З 1903 р. Варвара Адріанова навчалася в Києві в Державній жіночій гімназії св. Ольги, яку закінчила в 1905 р. Протягом 1905–1914 рр. вона працювала в жіночих гімназіях Києва, зокрема, викладала російську мову і словесність та методику російської мови у приватних жіночих гімназіях О. Ф. Плетнєвої (1905–1910), М. В. Клуссінш, М. І. Левандовської (1910–1914) та Державній жіночій гімназії св. Ольги (1910–1914).

В. П. Адріанова-Перетц.
ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 2145. Арк. 2.

У 1906 р. В. П. Адріанова вступила на відділ слов'яно-російської філології історико-філологічного відділення Київських вищих жіночих курсів (далі – КВЖК). На КВЖК викладали переважно професори Університету св. Володимира, зокрема професор російської мови і словесності Володимир Миколайович Перетц (1870–1935), який відіграв вирішальну роль у становленні В. П. Адріанової як ученої. 10 жовтня 1907 р. доповіддю В. П. Адріанової «Філологія та її методи» розпочав роботу Семінарій російської філології, що був

заснований і діяв під керівництвом В. М. Перетца. Першим опублікованим дослідженням В. П. Адріанової стала праця «Київський уривок псалтиру XIV віку», що у 1908 р. побачила світ у другій книзі «Записок Українського наукового товариства в Києві».

У 1910 р. В. П. Адріанова закінчила КВЖК і рада Вищих жіночих курсів А. В. Жекуліної запросила її викладати історію російської літератури. Тут В. П. Адріанова працювала асистентом (1911–1912) професора В. М. Перетца та викладала історію давньоруської літератури (1912–1914).

У 1912 р. В. П. Адріанова склала екстерном іспити за курс історико-філологічного факультету Університету св. Володимира в Києві та була залишена при університеті для підготовки до професорського звання. Це був один із перших і взагалі небагатьох випадків у Російській імперії, коли при університеті для підготовки до професорського звання залишали жінку. Склавши магістерські іспити у Київському університеті, В. П. Адріанова восени 1914 р. перевелася до Петроградського університету, адже до Петрограда переїхав В. М. Перетц, якого того року було обрано академіком Петербурзької академії наук. У жовтні 1917 р. у Петроградському університеті В. П. Адріанова захистила магістерську дисертацію «Життя Олексія людини Божої в давній руській літературі і народній словесності». За цю працю їй було присуджено Велику Ломоносівську премію Російської академії наук (далі – РАН).

В. П. Адріанова-Перетц (перший ряд, друга справа), С. О. Щеглова (перший ряд, друга зліва) серед учнів професора В. М. Перетца (перший ряд, в центрі). [1910-ті].
ІР НБУВ. Ф. 141. Од. зб. 67. Арк. 1.

Мешкаючи у Петрограді, В. П. Адріанова викладала в жіночій гімназії М. О. Лохвицької-Скалон (1914–1917) та на Вищих педагогічних курсах Товариства експериментальної педагогіки (1915–1917). У 1917 р. вона була обрана екстраординарним професором Петроградського вищого педагогічного інституту. Того ж року її разом з академіком РАН В. М. Перетцем і групою петроградських професорів було відряджено до Самари для організації роботи педагогічного інституту, який невдовзі повстав як Самарський державний університет. Протягом 1917–1921 рр. В. П. Адріанова працювала професором Самарського державного університету та викладала історію української мови на курсах для вчителів-українців. Під час перебування в Самарі відбулося вінчання В. П. Адріанової та В. М. Перетца.

У 1921 р. подружжя Перетців повернулися із Самари до Петрограда, де В. П. Адріанова-Перетц продовжила науково-дослідну та педагогічну діяльність. У Петроградському вищому педагогічному інституті вона викладала історію давньоруської літератури (1921–1923). Як дійсний член Державного інституту історії мистецтв (1921–1930) викладала на курсах із підготовки наукових працівників, завідувала відділом фольклористики інституту (1927–1929) й читала лекції з фольклористики. Водночас працювала науковим співробітником Комісії зі складання бібліографії давньоруської літератури РАН (1921–1924), Науково-дослідного інституту порівняльного вивчення літератур і мов Заходу і Сходу при Петроградському (Ленінградському) університеті (1921–1927) та Слов'янського відділу Бібліотеки АН СРСР (1924–1927).

У грудні 1921 р. з ініціативи В. М. Перетца та під його керівництвом почало діяти Товариство прихильників української історії, письменства та мови у Петрограді. Серед членів-фундаторів новоствореного Товариства була і В. П. Адріанова-Перетц. Товариство стало складовою частиною Історично-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук (далі – ВУАН) й у 1923 р. дістало нову назву: Товариство дослідників української історії, письменства і мови у Петрограді (Ленінграді). 4 січня 1926 р. за вагомих внесок у дослідження давньої української літератури В. П. Адріанову-Перетц обрали членом-кореспондентом ВУАН.

11 квітня 1934 р. за сфабрикованою справою про т. зв. “Російську національну партію” (“справа славістів”) у Ленінграді заарештували В. М. Перетца, якого в червні того ж року було заслано на 3 роки до Саратова, де він і помер 24 вересня 1935 р. Хвиля репресій оминула В. П. Адріанову-Перетц. Переслідування науковців, які працювали на ниві українознавства, арешт і загибель В. М. Перетца стали тими чинниками, що на декілька років перервали роботу вченої в АН УРСР. Тільки на початку 1941 р. В. П. Адріановій-Перетц вдалося поновити роботу в українській академії. Рішенням Президії АН УРСР від 14 квітня 1941 р.

її було введено до штату Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Під час Другої світової війни В. П. Адріанову-Перетц було евакуйовано з Ленінграда до Ташкента, а у травні 1943 р. вона переїхала до Казані. У воєнні та післявоєнні роки Варвара Павлівна не поривала зв'язків зі співробітниками Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР та працювала над науковими проектами інституту.

1 лютого 1934 р. В. П. Адріанову-Перетц було запрошено на посаду старшого наукового співробітника та вченого секретаря новоутвореного в Інституті російської літератури АН СРСР сектора давньоруської літератури. У 1943 р. її було обрано членом-кореспондентом АН СРСР. Протягом 1947–1954 рр. вона очолювала сектор давньоруської літератури Інституту російської літератури АН СРСР та одночасно у 1950–1951 рр. завідувала сектором фольклору інституту. Вийшовши на пенсію 1954 р., В. П. Адріанова-Перетц не покинула наукової праці, багато займалася редакторською діяльністю, консультувала молодих дослідників.

Наукові праці В. П. Адріанової-Перетц присвячені історії української й російської літератури та фольклору XI–XVIII ст. Вчена досліджувала специфіку літератури Київської Русі, українсько-російські літературні зв'язки, давній український та російський театр. Вона виявила та опублікувала значну кількість пам'яток української історії й культури.

В. П. Адріанова-Перетц і В. М. Перетц. Травень 1926 р.
На звороті фото дарчий напис: «Дорогим Андрію Митрофановичу
і Ірині Олексіївні Лободам».
ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 2145. Арк. 1.

В. П. Адріанова-Перетц пішла з життя 6 червня 1972 р. Її було поховано на меморіальному кладовищі в Комарово (Комаровський некрополь під Санкт-Петербургом), де покоїться прах видатних учених та діячів літератури і мистецтва.

Основний масив епістолярної спадщини В. П. Адріанової-Перетц, що відклалася в архівосховищах України, зберігається в ІР НБУВ. Це – листи вченої до О. І. Білецького (Ф. 33, лист від 3 березня р.), В. В. Данилова (Ф. 53, лист, імовірно, написаний в 1950 р.), І. Ф. Єрофєєва (Ф. 33, 6 од. зб., датованих 17 грудня 1935 р. – 21 березня 1941 р.), А. М. Лободи (Ф. 37, 2 листи від 4 лютого 1924 р. і 8 вересня 1929 р.), В. І. Маслової (Ф. 243, 2 листи від 8 січня 1955 р. і 19 травня р.), С. І. Маслової (Ф. 33, 23 од. зб., хронологічні дати яких 11 жовтня 1934 р. – 15 грудня 1953 р.), Л. Є. Махновця (Ф. 93, лист від 28 серпня 1963 р.), О. А. Назаревського (Ф. 78, 42 лист за 5 травня 1955 р. – травень 1972 р.), П. М. Попова (Ф. 285, 3 документи за 23 травня 1948 р. – 29 березня 1963 р.), Є. І. Чепур (Ф. 267, 28 од. зб., датовані 14 серпня 1954 р. – 21 грудня 1968 р.), М. В. Шарлеманя (Ф. 49, 5 листів, написаних упродовж 5 жовтня 1947 р. – 29 червня 1957 р.), С. О. Щеглової (Ф. 141, лист від 16 жовтня 1935 р.).

В ІР НБУВ також зберігаються чернетки листів українських учених до В. П. Адріанової-Перетц, зокрема В. І. Маслової (Ф. 243, лист від 18 січня 1955 р.), С. І. Маслової (Ф. 33, 4 документи за 10 грудня 1933 р. – 7 жовтня 1949 р.), О. А. Назаревського (Ф. 78, 17 од. зб., датованих 7 червня 1955 р. – 8 листопада 1969 р.), П. М. Попова (Ф. 285, 3 листи за 8 травня 1948 р. – 8 травня 1958 р.), Є. І. Чепур (Ф. 267, 8 од. зб. за 20 січня 1955 р. – грудень 1969 р.).

У ЦДАМЛМ України зберігається лист В. П. Адріанової-Перетц до О. Р. Мазуркевича від 19 червня 1948 р. та її листування з Л. Є. Махновцем (лист Л. Є. Махновця від 10 серпня 1963 р. та 15 документів В. П. Адріанової-Перетц, написаних протягом 24 серпня 1963 р. – 1972 р.).

Найбільш ранніми є листи В. П. Адріанової-Перетц до українського фольклориста та літературознавця, академіка ВУАН А. М. Лободи. У листі від 4 лютого 1924 р. В. П. Адріанова-Перетц, яка навчалася у А. М. Лободи на КВЖК, привітала свого вчителя з 30-літнім ювілеєм його науково-літературної діяльності. Зокрема, вона наголосила: “Дозвольте і мені, як одній з найстаріших Ваших учениць, прислужитися і свій голос до того одностайного хору привітань, які Ви почули в день свого ювілею. Спогади про те, як уважно і дбайливо Ви керували моїми першими недосвідченими кроками, твердо та неухильно спрямовуючи їх на шлях справжньої науки, завжди була і буде для мене найкращим прикладом і в моїй роботі з молодим поколінням. Продовжуючи і зараз вчитися на Ваших працях, так органічно поєднуючих інтерес до літе-

ратури та народної творчості, з далекої та холодної півночі надсилаю Вам найгорячішу подяку за те, що Ви нам вже дали, і сподіваємося, що дасте ще багато і нам і тим, хто нас замінить”³.

У листі від 8 листопада 1929 р. В. П. Адріанова-Перетц зверталася до А. М. Лободи як очільника Етнографічної комісії при ВУАН та головного редактора її органу – “Етнографічного вісника”. Вчена повідомляла, що завершує роботу над статтею, у якій розглядала казку про півня та лисицю з метою визначення рівня та характеру західного впливу на вітчизняний тваринний епос. В. П. Адріанова-Перетц підкреслила актуальність теми, оскільки стаття ґрунтувалася на нових матеріалах, здобутих співробітниками відділу фольклористики Державного інституту історії мистецтв у 1928 р. під час експедиції до Мезені, де було записано раніше невідомі варіанти казки⁴. Праця В. П. Адріанової-Перетц під назвою “Казки про лисицю-сповідницю” побачила світ в десятій книжці “Етнографічного вісника” (1932).

Разом із листом В. П. Адріанова-Перетц надіслала до Етнографічної комісії при ВУАН рецензію Н. П. Колпакової на білоруські видання пісенних матеріалів, що були підготовлені відомим білоруським етнографом і фольклористом О. О. Шлюбським і вийшли друком під егідою Білоруської академії наук. Варвара Павлівна звернулася до А. М. Лободи з проханням при нагоді опублікувати рецензію Н. П. Колпакової, яка навчалася та працювала під її керівництвом у Державному інституті історії мистецтв⁵. Додамо, що згодом Н. П. Колпакова опублікувала спогади “Двадцять роки”, у яких згадувала про В. П. Адріанову-Перетц і В. М. Перетца як про великих учених, душевно багатих і щедрих людей, які виховували молодь у найкращих традиціях вітчизняної науки, котрі Варвара Павлівна та Володимир Миколайович берегли і розвивали все життя⁶.

В. П. Адріанова-Перетц користувалася великим авторитетом серед українських учених. У фонді видатного українського філолога С. І. Маслової зберігся вітальний лист київських літературознавців Д. І. Абрамовича, М. В. Геппенера, К. К. Дзюбенко, В. І. та С. І. Маслової, О. М. Маслової (Шуляк), К. Л. Неверової-Подоби, С. Якимовича, що був надісланий В. П. Адріановій-Перетц 10 грудня 1933 р. з нагоди 25-річчя її наукової діяльності, адже чверть століття минуло від того, як побачила світ праця вченої “Київський уривок псалтиру XIV віку”⁷.

Епістолярій В. П. Адріанової-Перетц 1930-х років репрезентовано листуванням ученої з колишніми слухачами Семінарію російської філології в Києві: І. Ф. Єрофеевим, С. І. Масловим і С. О. Щегловою. З українським істориком та письменником І. Ф. Єрофеевим В. П. Адріанова-Перетц не була знайома особисто, адже вона розпочала заняття в Семінарію В. М. Перетца восени 1907 р., тоді як І. Ф. Єрофеев навесні того ж року закінчив Університет св. Володими-

ра в Києві та виїхав до Сімферополя. Листування між ними розпочалося після смерті В. М. Перетца, з яким І. Ф. Єрофеев підтримував дружні та творчі стосунки до останніх днів життя Володимира Миколайовича. У листах В. П. Адріанова-Перетц та І. Ф. Єрофеев тепло згадували свого вчителя, обговорювали питання збереження його творчого спадку, обмінювалися інформацією про власну наукову діяльність, підготовленими працями та думками щодо них. Більш детально листування між В. П. Адріанової-Перетц та І. Ф. Єрофеевим нами проаналізовано в окремій статті, з якою можна ознайомитися на шпальтах журналу “Архіви України”⁸.

З літературознавцем і бібліографом С. О. Щегловою В. П. Адріанова-Перетц мала близькі дружні стосунки з часу навчання на відділі слов'яно-російської філології історико-філологічного відділення КВЖК. Їхнє становлення як учених відбувалося під керівництвом професора В. М. Перетца, а науковий і професійний шлях був багато в чому схожий та проходив у тісному зв'язку з життям і діяльністю Володимира Миколайовича. Однак, на відміну від В. П. Адріанової-Перетц, яка хоча і зазнала переслідувань як дружина В. М. Перетца, але не була заарештована, Софії Олексіївні довелося пройти через жахи репресій. 26 листопада 1933 р. С. О. Щеглову, як ученицю й сподвижника В. М. Перетца та активного члена “контрреволюційної організації” Товариства дослідників української історії, письменства і мови у Ленінграді, заарештували у “справі славистів”. У квітні 1934 р. Особлива нарада при колегії ОДПУ засудила її до вислання терміном на 3 роки і протягом 1934–1936 рр. вона мешкала в Киргизії, де працювала бібліотекарем-методистом республіканської бібліотеки м. Фрунзе.

Лист В. П. Адріанової-Перетц до С. О. Щеглової був надісланий з Ленінграда 16 жовтня 1935 р., тобто через декілька днів після загибелі В. М. Перетца. У листі Варвара Павлівна ділиться з близькою подругою своїми важкими почуттями після смерті чоловіка, пише про останні дні життя В. М. Перетца і зазначає, що швидка його смерть стала повною несподіванкою для неї та вразила друзів і колег Володимира Миколайовича. Повідомляє, що перед від'їздом із Саратова вона обладнала могилу В. М. Перетца, встановила білу плиту та металеву огорожу, залишила гроші для догляду за могилою. Варвара Павлівна пропонувала Софії Олексіївні по приїзді до Ленінграда оселитися в її квартирі, але зауважила: “Ось тільки я сумніваюся, де тобі тут влаштуватися на службу. Я надто добре за цей час вивчила наші академічні порядки і впевнена, що тобі знову не дадуть тут ходу”⁹.

І дійсно, повернутися до наукової роботи в Ленінграді С. О. Щеглової вже не судилося. Протягом 1937–1951 рр. вона жила і працювала в Саратові, де мешкала її небога Л. Ф. Астраханова, яка протягом десятиліть доглядала за могилою В. М. Перетца на Воскресенському

кладовищі Саратова. Вийшовши в 1951 р. на пенсію з посади завідувача кафедри російської літератури Саратовського педагогічного інституту, С. О. Щеглова повернулася до Києва. У 1956 р. Софію Олексіївну було реабілітовано, а 1 червня 1965 р. завершився її земний шлях. Смерть С. О. Щеглової стала особистою трагедією для В. П. Адріанової-Перетц. Вона багато зробила для збереження пам'яті про Софію Олексіївну. Варвара Павлівна підготувала некролог, у якому, як вона наголошала у листі від 27 червня 1965 р. до українського літературознавця та бібліографа О. А. Назаревського, передусім звернула увагу на науковий доробок С. О. Щеглової, виділивши в ньому те, що “часом не відмінено і увійшло в історію російської та української літератури”¹⁰. У листі В. П. Адріанова-Перетц порадила О. А. Назаревському звернутися до рідних С. О. Щеглової, які мешкали у Києві, й, якщо залишилися неопублікованими її праці, спробувати їх надрукувати та подати у наукові видання статтю про київський період діяльності Софії Олексіївни. Крім того, вона написала листа саратовським ученим із проханням підготувати статтю про наукову та педагогічну діяльність С. О. Щеглової в Саратові.

Цікавим є листування В. П. Адріанової-Перетц з українським літературознавцем, членом-кореспондентом АН УРСР С. І. Масловим, що відбувалося у драматичні 1930-ті, воєнні та повоєнні роки. У листах Варвари Павлівни знаходимо відомості про атмосферу нетерпимості до всього українського, що під час репресій панувала в академічних установах, і змусила вчену тимчасово відійти від українознавчих досліджень. З цього приводу В. П. Адріанова-Перетц писала С. І. Маслову, що після подій, які відбулися з В. М. Перетцем, завідувач сектора давньоруської літератури Інституту російської літератури АН СРСР академік О. С. Орлов “панічно боїться навіть слова український”¹¹. На перших порах, як учений секретар сектора давньоруської літератури Інституту російської літератури АН СРСР, В. П. Адріанова-Перетц намагалася допомогти українським колегам опублікувати статті в “Працях відділу давньоруської літератури”, оскільки тоді в Україні надрукувати українознавчі дослідження було неможливо. Але це зробити їй не вдалося. Так, було відмовлено у друці статті талановитої української вченої-літературознавця О. М. Маслової (Шуляк), дружини С. І. Маслової та приятельки Варвари Павлівни ще з часів Семінарію В. М. Перетца, бо в ній йшлося про долю повісті про кесаря Оттона в українській, а не російській літературі¹².

Аналіз листування В. П. Адріанової-Перетц засвідчує її широку співпрацю з українськими вченими, під час якої дослідники відшукували та надсилали необхідні для роботи матеріали і літературу, надавали консультації, писали рецензії на праці, допомагали їх публікувати. У листі від 7 квітня 1938 р., під час роботи над бібліографією видань, перекладів і досліджень “Слова о полку Ігоревім”, В. П. Адріанова-Пе-

ретц попросила С. І. Маслова надати відомості про українців, які мали б бути згадані у цій праці. Зокрема, її цікавили дані про В. Новицького, Г. Омельченка, Т. П. Коструба, а також українських поетів, які перекладали “Слово”¹³. Напевне, С. І. Маслов виконав прохання Варвари Павлівни та в листі від 27 жовтня 1938 р. зазначив, що з нетерпінням очікує виходу в світ її праці¹⁴.

З листування дізнаємося, що поновити роботу в АН УРСР у 1941 р. В. П. Адріановій-Перетц вдалося саме за допомоги С. І. Маслова, який працював завідувачем відділу стародавньої української літератури

Фр. №33, №63
Львівград 14, вул. Малковенка, д. № 27, кв. 15.
Варвара Павлівна Адріановій.

Ворогач Варвара Павлівна, писмо Ваше от 18/Х полу-
чило. Сердечно благодарю Вас и за корректурний оттиск и
за програмини, откозущие к „Лову о полку Игорова“. С
нетерпением ожидаю выхода в свет Нашей библиографии
повести и библиографии „Лова“.

- Статья Елена Митрофановна родилась, положительно, под
какой-то негостеприимной планетой. Но вы пишете, что на-
до готовить. Очень буду Вам благодарен, если вы сохрани-
те в редакционном портфеле рукописный оригинал (в
типографии неталко, вероятно, копии на машинке) и три
лучше вышлите работу в издательский план. Мне очень
комовно козведать Вам и Игорю Петровичу по этому пово-
ду, но досадно как-то капитулировать перед всталоуци-
ми на пути случайными и неслепыми препятствиями.

Недавно, по Вашему совету, к Василию Ивановичу и ко-
мке обратилась Мера Владимировна Кузмина и просила со-

Фрагмент листа С. І. Маслова до В. П. Адріановій-Перетц
від 27 жовтня 1938 р.

ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 4663. Арк. 1.

Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, а також за сприяння директора цього інституту академіка АН УРСР О. І. Білецького. У листі С. І. Маслова від 27 квітня 1941 р. Варвара Павлівна подякувала українським колегам за допомогу: “Вчора я отримала з Києва папірець, який показав мені, що конфлікт між мною та Академією наук підійшов до благополучного для мене закінчення. Спасибі Вам велике за клопоти, я ж знаю, що і Ви і Олександр Іванович потрудилися над цією неприємно-конфузною справою”¹⁵.

Бажаючи бути корисною Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, В. П. Адріанова-Перетц погодила з О. І. Білецьким і С. І. Масловим тему дослідження, яку мала виконувати під егідою інституту, а саме: критичний аналіз гіпотези французького славіста А. Мазона, який у низці статей висловив скептичну позицію щодо справжності “Слова о полку Ігоревім”, вважаючи цей твір наслідуванням “Задонщини”. На думку В. П. Адріанової-Перетц, гіпотезу А. Мазона треба було засудити “солідно, наголошуючи на порочності самого методу поводження з матеріалом”¹⁶. Листом від 17 червня 1941 р. С. І. Маслов повідомив В. П. Адріанову-Перетц і про намір Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР розробляти проблему взаємозв’язку української та російської літератури¹⁷. Згодом вчена долучилася до реалізації цього плану, підготувавши низку праць з історії російсько-українських літературних зв’язків у XV–XVIII ст.

Листування між В. П. Адріановою-Перетц і С. І. Масловим, з якого можна дізнатися про життя вченої в Ташкенті й Казані та її наукову діяльність у воєнний період, не припинялося й під час Другої світової війни. У листі від 27 травня 1943 р. вона поділилася своїми нерадісними враженнями від перебування в Узбекистані: “В Ташкенті я пробула 7 місяців і покинула його без жалю. Більшість лєнінгр[адців] гуманітарієв залишаються тут. Але працювати за моєю спеціальністю вкрай важко”¹⁸. Переїхавши до Казані, В. П. Адріанова-Перетц продовжила роботу над другим томом “Історії російської літератури” та приклала всіх зусиль, аби зібрати до купи розкиданих війною співробітників відділу давньоруської літератури лєнінградського інституту. І це їй зробити вдалося, про що свідчить лист від 24 грудня 1943 р.: “Інститут наш все ще в розсіяному стані. Але мої давники, крім О. С. Орлова, тут. М. О. Скрипиль закінчує доктор[ську] дисертацію з історії повісті XV–XVII ст., Лихачов цікаво працює над літописом, як літерат[урним] жанром”¹⁹.

Отримуючи листи від С. І. Маслова, В. П. Адріанова-Перетц раділа, що наукове спілкування з українськими вченими, хоча й на відстані, але налагоджувалося. З переїздом Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР з Уфи до Москви зв’язки ще більше зміцнилися. “До Москви і я доберуся звідси (Казані – А. III.)” – запевняла вона Сергія

Івановича та цікавилася, чи працюють в інституті М. В. Геппенер, О. А. Назаревський і як склалася доля у воєнні роки В. І. Маслова та інших українських вчених і знайомих²⁰.

З листів В. П. Адріанової-Перетц відомо, що у воєнний період, незважаючи на брак джерел та спеціальної літератури, вона інтенсивно працювала над темою “Слово о полку Ігоревім” і “Задонщина” та досліджувала поетичний стиль Київської Русі. В. П. Адріанова-Перетц домоглася, щоб їй надіслали посвідчення члена-кореспондента АН УРСР, яке могло знадобитися під час наукового відрядження у справах української академії та проведення українознавчих досліджень, весь час погоджувала власні плани науково-дослідної роботи з планами відділу давньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка й щорічно надсилала до АН УРСР особисті звіти про виконану наукову роботу. З її листів до С. І. Маслова, а також до директора інституту О. І. Білецького знаємо, що В. П. Адріанова-Перетц приїжджала до Москви, підготувавши доповідь про “Задонщину” і “Слово о полку Ігоревім” та маючи намір виступити перед співробітниками Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка²¹.

В. П. Адріанова-Перетц інформувала С. І. Маслова про хід виборів до складу АН СРСР у 1943 р., при цьому вчену тішило, що її кандидатуру у члени-кореспонденти всесоюзної академії було висунуто як лєнінградським, так і московським літературним інститутом. Слідкувала Варвара Павлівна й за виборами до української академії. У листі С. І. Маслову від 24 грудня 1943 р. вона висловила задоволення, що відразу декілька колишніх вихованців Семінарію російської філології були кандидатами до складу членів АН УРСР: “Як добре було б, якби Мик[ола] Кал[еникович Гудзій] увійшов до УАН. Але, звичайно, перше акад[емічне] крісло за Вами (С. І. Масловим – *А. III.*), це вже давно зрозуміло. Б. О. Ларін теж кандидат. Ось і знову наша стара гвардія тягнеться до Києва”²². Додамо, що під час виборів 1945 р. академіком АН УРСР став М. К. Гудзій, а Б. О. Ларіна було обрано членом-кореспондентом української академії.

У листі від 21 травня 1944 р. В. П. Адріанова-Перетц повідомила С. І. Маслова, що працю “Слово о полку Ігоревім” і “Задонщина” для української академії вона виконала, а також написала про свої плани та труднощі наукової роботи в евакуації. Зокрема, Варвара Павлівна зазначила: “Багато планів для обох Академій, але так важко в Казані без книг і матеріалів. Весь час спотикаєшся. Зараз зайнялася княжими життями як жанром; багато виникає питань, а рукописів немає”²³. Після повернення В. П. Адріанової-Перетц до Ленінграда восени 1944 р. з’ясувалося, що її квартира вціліла, хоча й була пошкоджена декількома снарядами, та зберіглася бібліотека (за винятком тих книг, якими користувалися колеги і друзі, що загинули під час війни). “Живу зараз зовсім одна

у своїй квартирі, – писала вона С. І. Маслову 1 січня 1945 р., – центр[альне] опалення не діє, топлю невелику грубку в кабінеті, працюю біля цієї грубки і все ж радію, що я знову дома”²⁴. Як видно з листа, тоді Варвара Павлівна задумала нову книгу “Літературні традиції Київської Русі в руській літературі XIII–XVII ст.”, у якій планувала перші вихідні глави присвятити київській літературі. Зазначимо, що не всі, але більшість своїх творчих планів воєнної доби вченій вдалося зреалізувати. Так, у 1947 р. побачили світ її дослідження “Нариси поетичного стилю давньої Русі” та “Слово о полку Ігоревім” і “Задонщина”.

В. П. Адріанова-Перетц підтримувала зв’язки з освітянами та науковцями Поділля, адже Вінниця була місцем служби її батька П. О. Адріанова, який, як помічник попечителя Київського навчального округу, курирував правобережну частину округу та викладав у навчальних закладах Вінниці. З листа Варвари Павлівни від 19 червня 1948 р. до українського літературознавця та педагога О. Р. Мазуркевича, який тоді працював заступником ректора Вінницького педагогічного інституту, можна дізнатися, яке місце в серці вченої займали м. Вінниця та Подолляни. Так, подякувавши у листі О. Р. Мазуркевичу та колективу інституту за привітання з ювілеєм (60-ти річчям), В. П. Адріанова-Перетц зізналася, що “голос із Вінниці так живо” нагадав їй про “світлі дні молодості”. На запрошення О. Р. Мазуркевича відвідати Вінницю влітку, коли можна було б не тільки зустрітися з освітянами і науковцями міста, а й відпочити, В. П. Адріанова-Перетц, пославшись на стан здоров’я, змушена була відповісти відмовою, зазначивши: “За запрошення відпочити в майже рідних місцях (в мене у Вінниці могила батька-педагога, який 22 роки пропрацював в школі) щиро дякую, але зараз це не під силу мені”. Водночас В. П. Адріанова-Перетц наголосила, що завжди рада допомогти своїм землякам і пообіцяла підготувати 2 лекції, які мали б виголосити у Вінниці від її імені, а також надіслати книги, щоб ліквідувати “чутливі прогалини” у фондах інститутської бібліотеки²⁵.

У післявоєнні десятиліття В. П. Адріанова-Перетц продовжувала досліджувати пам’ятку Київської Русі “Слово о полку Ігоревім”, розкриваючи зв’язок твору із сучасною йому стародавньою літературою та фольклором. У одному з листів до О. А. Назаревського Варвара Павлівна зазначила: “Із захопленням займаюся лексикою і фразеологією “Слова”. З 26 р., коли вийшла книга Вол[одимира] Мик[олайовича Перетца] (“Слово о полку Ігоревім. Пам’ятка феодальної України-Русі XII віку” – *А. III.*), накопичилося багато матеріалу, що міцно зв’язує “Слово” з літературою XI–XII ст.”²⁶. Вчена брала активну участь у наукових форумах, присвячених “Слову о полку Ігоревім”. У листі до літературознавця та фольклориста В. В. Данилова, який активно розробляв проблеми розвитку давньоруської літератури, йдеться про підготовку доповіді, присвяченої 150-літтю першого друкованого видання “Слова”²⁷.

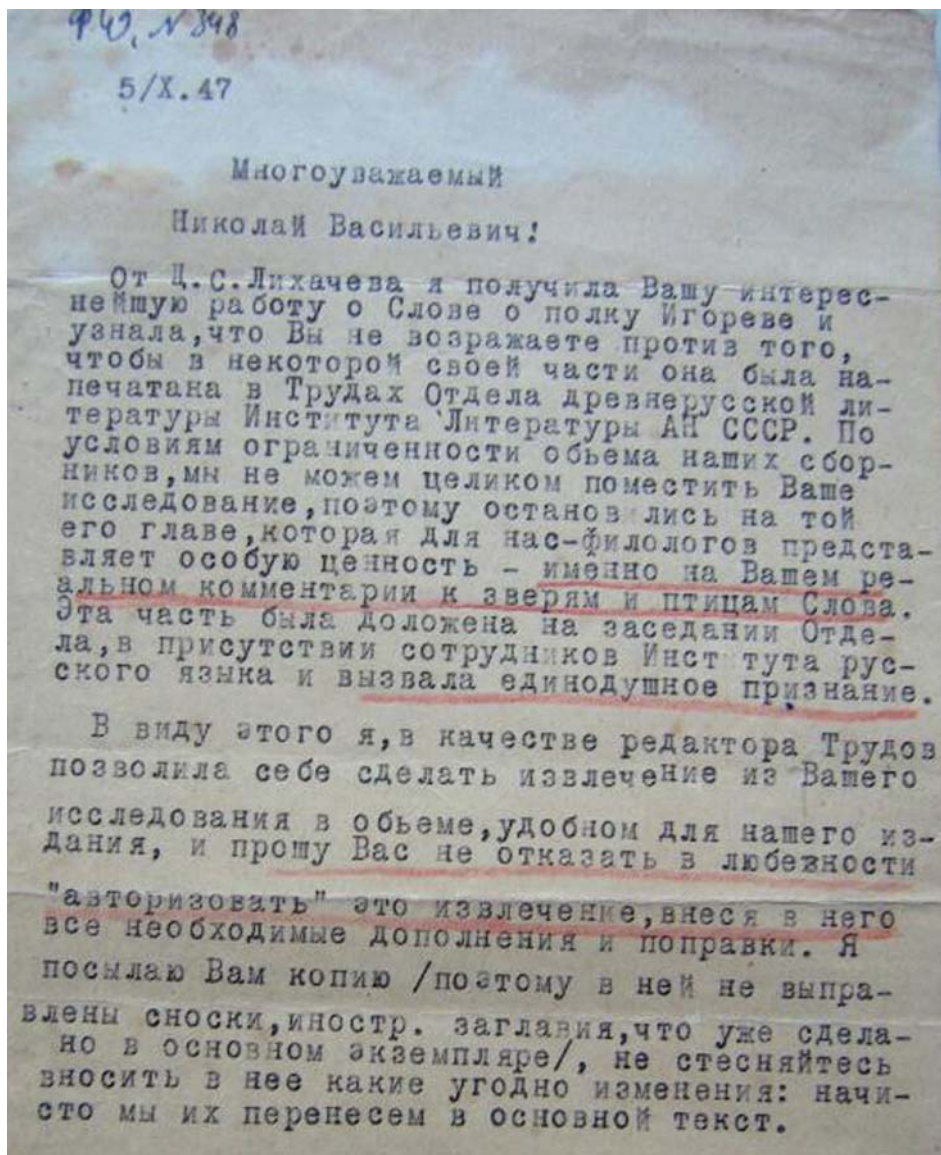
Підсумком багаторічних досліджень В. П. Адріанової-Перетц стала фундаментальна монографія “Слово о полку Ігореве” и памятниги русской литературы XI–XIII вв.” (1968), у якій доводилася відповідність словесного матеріалу твору способу вираження, що був характерний для книжкової та народної мови домонгольського періоду. Варвара Павлівна мріяла, щоб видатна пам’ятка літератури стала об’єктом досліджень нового покоління українських учених. Це побажання В. П. Адріанова-Перетц висловила у листі до О. А. Назаревського від 23 лютого 1968 р.: “Теперь пусть уж молодые продолжат работу над “Словом о полку Игореве” в том направлении, какое намечено в моей книжечке. Хоть бы Вы раскачали когонибудь из студентов поехать в Западную Украину, в район, который, по словам археологов, в XIII в. был заселен выходцами из Северной земли, и где Гординский обнаружил в языке и фольклоре переключку с лексикой “Слова”. Богатая тема!”²⁸.

Дотичні до вивчення пам’ятки проблеми, а також питання публікації розвідок українських дослідників “Слова о полку Ігоревім” у російських наукових збірниках і часописах стали предметом листування В. П. Адріанової-Перетц з українськими вченими: літературознавцями П. М. Поповим²⁹ і О. А. Назаревським, філологом Є. І. Чепур (Прокопенко)³⁰ та відомим зоологом М. В. Шарлеманем.

Докладніше розглянемо листи В. П. Адріанової-Перетц до доктора біологічних наук М. В. Шарлеманя, який досліджував “Слово о полку Ігоревім” із погляду природознавця. З них видно, що вчена високо оцінювала оригінальні праці київського дослідника та надавала йому всебічну допомогу під час їх публікації. В листі від 5 жовтня 1947 р. вона повідомила М. В. Шарлеманя, що отримала його велику “цікаву працю” про “Слово о полку Ігоревім”, у якій особливу цінність для філологів, на її погляд, мала глава з коментарями про звірів і птахів, що згадувалися в “Слові”. В. П. Адріанова-Перетц наголосила, що ця частина дослідження М. В. Шарлеманя “викликала одностайне визнання” у співробітників Інституту російської літератури АН СРСР, а також зауважила, що коментарі є “справжнім скарбом” для перекладачів твору³¹.

В. П. Адріанова-Перетц інформувала М. В. Шарлеманя, що, як редактор “Праць відділу давньоруської літератури”, вона скоротила дослідження до “зручних для видання” обсягів та просила його “авторизувати” зроблений витяг³². Зрештою, розвідка М. В. Шарлеманя під назвою “З реального коментаря до “Слова о полку Ігоревім” була опублікована в 1948 р. у шостому томі “Праць”. Дослідник життя та наукового доробку М. В. Шарлеманя, присвяченого “Слову о полку Ігоревім”, доктор історичних наук В. І. Ульяновський вже в наш час високо оцінив цю публікацію, відзначивши якісну роботу редактора збірника. Оскільки думка В. І. Ульяновського стосується В. П. Адріанової-Перетц, вважаємо за доцільне її навести: “Основна частина текс-

ту (статті М. В. Шарлеманя “З реального коментаря до “Слова о полку Ігоревім” – А. Ш.) присутня в узагальнюючий [його] праці “Природа і люди Стародавньої Русі”. Однак в цій публікації автор скоротив текст, убрав всі відступлення (про сучасний став тваринного світу), проведена редакторська робота співробітниками (В. П. Адріановою-Перетц – А. Ш.) Відділу давньоруської літератури Інституту російської літератури (Пушкинського дому), зокрема, звірені та виправлені всі цитати першоджерел, поправлений стиль і деякі визначення, а також чітко вказані місця (контекст) цитувань зі “Слова”. Ця публікація робить текст

Лист В. П. Адріанової-Перетц до М. В. Шарлеманя від 5 жовтня 1947 р.
ІР НБУВ. Ф. 49. Од. зб. 348. Арк. 1.

М. В. Шарлеманя стрункішим, точнішим (у відтворенні цитат) і виві-реним”³³.

У листах В. П. Адріанової-Перетц від 11 січня та 2 квітня 1950 р. йдеться про публікацію праць М. В. Шарлеманя в збірнику досліджень і статей “Слово о полку Ігоревім”, що готувався Інститутом російської літератури АН СРСР з нагоди 150-ліття першого друкованого видання пам’ятки. Варвара Павлівна повідомляла, що до збірника, який виходив під її редакцією, були відібрані дві з трьох праць, надісланих М. В. Шарлеманем: “Дебрь Кисаню” – “дебрь Киянь” і “Природа в “Слові о полку Ігоревім”. Щодо третьої статті говорилося: якщо М. В. Шарлеманю не вдасться опублікувати її в Києві, В. П. Адріанова-Перетц пропонувала включити розвідку до восьмого тому “Праць відділу давньоруської літератури”³⁴. Так і вийшло, стаття М. В. Шарлеманя “Замітки натураліста до “Слова о полку Ігоревім” побачила світ в черговому випуску “Праць”.

2 останні листи В. П. Адріанової-Перетц до М. В. Шарлеманя датовані 1957 р. Цього року в Києві проводилися урочисті заходи з нагоди 70-річчя від дня народження вченої та 50-ліття її наукової діяльності. З листа від 26 травня 1957 р. дізнаємося, що ювілянтка отримала від М. В. Шарлеманя 2 статті, одну яких, а саме працю “Дніпром зі “Словом о полку Ігоревім”, дослідник присвятив Варварі Павлівні. Подякувавши за посвяту, В. П. Адріанова-Перетц висловила у листі свої враження щодо надісланих їй розвідок, критично оцінивши одну з них і похваливши іншу. Зокрема, вона зазначила: “Наскільки для мене неприйнятно Ваша гіпотеза про Ігоря, як автора “Слова”, настільки захоплюючим було для мене читання Вашої статті “Дніпром”. Потрібно бути чудовим краєзнавцем і талановитим нарисовцем, щоб написати таку статтю. Вона написана і з літературної точки зору так образно і науково, що може зацікавити найширшого освіченого читача”³⁵. На думку Варвари Павлівни, статтю “Дніпром зі “Словом о полку Ігоревім” бажано було б надрукувати в Україні. Прислухавшись до поради, М. В. Шарлемань в 1958 р. опублікував свою працю в українському журналі.

З листа дізнаємося, що В. П. Адріанова-Перетц була особисто знайома з М. В. Шарлеманем ще з часів навчання в гімназії, адже вони були майже ровесники. Вона пригадала юні роки, прогулянки Дніпром під проводом учня Київського реального училища Миколи Шарлеманя й висловила бажання зустрітися в Києві³⁶. Про свій приїзд до Києва Варвара Павлівна повідомила М. В. Шарлеманя листом від 29 червня 1957 р.³⁷ й маємо надію, що зустріч таки відбулася.

Не забули про ювілей В. П. Адріанової-Перетц й колишні члени Семінарію російської філології, які на той час мешкали у Києві: вітальну телеграму Варварі Павлівні надіслали І. С. Ковтунова, В. І. Маслов, О. А. Назаревський, Є. І. Чепур (Прокопенко) і С. О. Щеглова³⁸.

Вітаючи В. П. Адріанову-Перетц, О. А. Назаревський наголосив, що її 50-літнє слугування науці принесло “гідні та рясні плоди”, та із задоволенням зауважив, що цей “подвиг життя” вченої знайшов широке й загальне визнання³⁹. Вітання від друзів-киян, з якими під керівництвом В. М. Перетца робилися перші кроки у науці, були особливо дорогі Варварі Павлівні. Так, дякуючи за вітання у листі до В. І. Маслова, вона зазначила: “Прийміть мою найщирішу подяку за вітання. Нас так мало залишилося із чудового гуртка, який збирався на Маріїнсько-Благовіщенській, що особливо дорога звісточка від небагатьох уцілілих. На цей раз, на відміну від 48 р., багато хто пригадав і нашого дорогого вчителя, про якого так довго мовчали... Від відкритого ювілею я ухилилась – читаю лише письмові вітання, це не так хвилює”⁴⁰.

Листи засвідчують, що протягом всього життя В. П. Адріанова-Перетц цікавилася долею, науковою та творчою діяльністю товаришів, які вийшли із Семінарію російської філології, раділа їхнім успіхам, вітала з ювілеями, хвилювалася, коли приходила біда, а у разі потреби надавала й допомогу, і завжди сподівалася та чекала на зустрічі з ними. В листі В. І. Маслову вона наказувала, щоб при нагоді, коли Ленінград “поманить своїми архівами”, обов’язково заходили й до її “келії”, з якої з роками із-за хвороби виходила дуже рідко⁴¹.

Протягом 1955–1972 рр. В. П. Адріанова-Перетц активно листувалася з видатним представником школи В. М. Перетца – О. А. Назаревським, дружні стосунки з яким Варвара Павлівна підтримувала до останніх днів свого життя. Крім наукової та професійної діяльності, у листах вчені обговорювали питання реабілітації В. М. Перетца, збереження пам’яті про Вчителя та публікації його наукової спадщини. 9 липня 1957 р. завдяки клопотанням Варвари Павлівни В. М. Перетца було реабілітовано. У листі О. А. Назаревському від 14 жовтня 1957 р. В. П. Адріанова-Перетц повідомляла: “Я вже третій місяць живу цілком у “минулому”: після отримання судової реабілітації та постанови Президії АН СРСР про посмертне поновлення Володимира Миколайовича “в правах академіка” весь час була зайнята підготовкою до друку його останніх статей з української літератури, потім писала біографію та вивіряла ще раз складений навесні список його праць. Все вже відправлено днями до Москви...”⁴². При цьому вона зауважила, що АН СРСР “дуже швидко відізвалася на реабілітацію, а ось українці, як казав покійний, на волах їздять – все ще не відповіли на мою заяву, яку я одночасно послала до обох Академій”⁴³. Зазначимо, що підготовлений В. П. Адріановою-Перетц збірник раніше неопублікованих праць В. П. Перетца, який підсумував великий цикл робіт ученого з історії української літератури XVI–XVIII ст., побачив світ у 1962 р.

В. П. Адріанова-Перетц всебічно допомагала колегам, які досліджували життя та діяльність В. М. Перетца та пропагували його

наукову творчість, а також писали про роботу Семінарію російської філології. Зокрема, О. А. Назаревському, який для ювілейного видання, присвяченого 125-річчю заснування Київського університету, готував матеріал про педагогічну та наукову діяльність В. М. Перетца в Києві, вона надіслала список праць вченого київського періоду та фотопортрет Володимира Миколайовича⁴⁴. Корисною для молодих науковців, на думку Варвари Павлівни, була праця “Сторінки спогадів” Олександра Адріановича, у листі до якого вона зауважила: “Звичайно для студентів розповідь про нашу “школу” буде повчальною, чим би вони в майбутньому не зайнялися: ми ж навчалися не як чиновники від науки, працювали не в “службові часи” від цих до цих, а уриваючи час від відпочинку або роботи за “платню”... Цією добровільністю й сильною була особливо наша школа”⁴⁵. Схвально відгукнулася В. П. Адріанова-Перетц й про статтю колишнього товариша із Семінарію “Пам’яті вчителя”, що вийшла друком із нагоди 30-ліття смерті В. М. Перетца. Так, в грудні 1965 р. вона написала О. А. Назаревському з Ленінграда: “Ваша стаття дуже гарна! В ній є і той особистий емоційний елемент, якого мені, з причини чисто біографічної, ввести не можна було. Мені дуже хотілось би цю статтю [...] дати тутешнім молодим і старим філологам [...]. Стаття доповнює мій нарис (“Володимир Миколайович Перетц (1870–1935)”, що був опублікований у збірнику “Дослідження і матеріали з історії давньої української літератури XVI–XVIII століть” (1962) – *А. Ш.*), особливо в її “педагогічній” частині”⁴⁶.

Допомагала В. П. Адріанова-Перетц й молодим українським дослідникам. Тривалою була співпраця вченої з літературознавцем, істориком та бібліографом Л. Є. Махновцем, яка розпочалася ще у 1949 р., коли останній був аспірантом С. І. Маслової і досліджував листування між В. М. Перетцем та І. Я. Франком. Тоді Л. Є. Махновець через свого наукового керівника звернувся до В. П. Адріанової-Перетц з проханням дослідити листи І. Я. Франка з особового архіву В. М. Перетца⁴⁷. У ЦДАМЛМ України зберігається листування між В. П. Адріановою-Перетц і Л. Є. Махновцем за 1963–1972 рр., з якого видно, як Варвара Павлівна всебічно підтримувала і тактовно спрямовувала наукову діяльність молодшого колеги. Так, 10 серпня 1963 р. Л. Є. Махновець, працюючи над монографією “Сатира і гумор української прози XVI–XVIII ст.”, звернувся до В. П. Адріанової-Перетц з проханням надіслати йому необхідні для дослідження тексти пам’яток, які він не знайшов у бібліотеках Києва. Варвара Павлівна не тільки виконала прохання Л. Є. Махновця, але й підготувала на його монографію та докторську дисертацію позитивні рецензії й відгук⁴⁸.

У листах читаємо, що В. П. Адріанова-Перетц була вдячна Л. Є. Махновцю, який до століття В. М. Перетца для ленінградських літературознавців підготував доповідь про дослідження Володимира

Миколайовича з української літератури, а також опублікував статтю “Володимир Перетц” в українському фаховому часописі. Від українського вченого В. П. Адріанова-Перетц дізналася й про те, що 31 січня 1970 р. за рішенням ЮНЕСКО 100-річчя від дня народження В. М. Перетца відзначалося у всьому світі⁴⁹.

Ф. 118, 116 16
 Дор. В. П. ! Большое серд. спасибо Вам за крас.
 книгу, завершающую большой цикл работ В. Мик.
 по истории укр. лит-ры XIX-XVII вв. (предшеств. три
 выпуска у нас есть).
 Это, действительно, прекрасная работа о нашей
 дорогой Украине.
 С больш. интересом, не араваясь, я вновь
 перечитал извест. мне в основном Гюггера
 В. К., но только теперь узнал, кто Гюггер и
 родились было его детство. Вообще-то француз
 его был - швейцар. род, а он скрывал даже -
 своего рода подвиг, - так много он сделал
 при своем слабом здоровье. Сейчас, в более
 или менее возрасте, мы мифы про особенно
 харино помер и т. п.
 Еще раз благодарю Вас и мно коллегам
 и друзьям, к при присоединении и т. п.
 Ваш М. М. М.
 24. II. 62.

Лист О. А. Назаревського до В. П. Адріанової-Перетц від 27 лютого 1962 р.
 ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 1676. Арк. 1.

2018 р. є ювілейним для самої В. П. Адріанової-Перетц, яка протягом життя слугувала українській науці та зробила видатний внесок у розвиток національної філології. В особових архівних фондах вчених в ІР НБУВ і ЦДАМЛІМ України збереглася її велика епістолярна спадщина, ретельне дослідження якої дасть змогу визначити роль, яку відіграла В. П. Адріанова-Перетц в українському науковому житті, та реконструювати малодосліджені сторінки історії розвитку української філологічної науки.

¹ *Крекотень В.* Визначна дослідниця письменства і фольклору: (пам'яті Варвари Адріанової-Перетц) // Народна творчість та етнографія. 1972. № 5. С. 70–74; *Махновець Л. Є.* Пам'яті В. П. Адріанової-Перетц // Радянське літературознавство. 1972. № 7. С. 96; *Його ж.* Пам'яті В. П. Адріанової-Перетц // Літературна Україна. 1972. 16 червня. № 48. С. 4; *Назаревський А. А.* Из воспоминаний о молодых годах В. П. Адриановой-Перетц // Труды отдела древнерусской литературы. Ленинград: Наука, 1974. Т. 29: Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти В. П. Адриановой-Перетц. С. 33–37.

² *Шаповал А. І.* Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофеева // Архіви України. 2017. № 1. С. 220–241; *Його ж.* Участь В. П. Адріанової-Перетц в українському науковому житті: епістолярний дискурс (до 130-річчя від дня народження вченої) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2017. Вип. 21. С. 536–563.

³ ІР НБУВ (Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). Ф. 37. Од. зб. 83. Арк. 1–1зв.

⁴ Там само. Од. зб. 84. Арк. 1–1зв.

⁵ Там само. Арк. 1.

⁶ *Колпакова Н. П.* Двадцатые годы // Труды отдела древнерусской литературы. Ленинград: Наука, 1974. Т. 29: Вопросы истории русской средневековой литературы. Памяти В. П. Адриановой-Перетц. С. 38–43.

⁷ ІР НБУВ. Ф. 33. Од. зб. 4662. Арк. 1.

⁸ *Шаповал А. І.* Листи видатних літературознавців В. М. Перетца і В. П. Адріанової-Перетц до письменника і історика І. Ф. Єрофеева. Знач. праця. С. 220–241.

⁹ ІР НБУВ. Ф. 141. Од. зб. 65. Арк. 1–1зв.

¹⁰ Там само. Ф. 78. Од. зб. 385. Арк. 1–1зв.

¹¹ Там само. Ф. 33. Од. зб. 5029. Арк. 1.

¹² Там само. Арк. 1–1зв.

¹³ Там само. Од. зб. 5032. Арк. 1.

¹⁴ Там само. Од. зб. 4663. Арк. 1.

¹⁵ Там само. Од. зб. 5033. Арк. 1.

¹⁶ Там само. Арк. 1–1зв.

¹⁷ Там само. Од. зб. 4664. Арк. 1.

¹⁸ Там само. Од. зб. 5034. Арк. 2зв.

¹⁹ Там само. Од. зб. 5037. Арк. 3зв.

²⁰ Там само. Од. зб. 5035. Арк. 1–2зв.

- ²¹ Там само. Од. зб. 5038. Арк. 1; Там само. Од. зб. 6664. Арк. 1–2.
- ²² Там само. Од. зб. 5037. Арк. 3зв.
- ²³ Там само. Од. зб. 5040. Арк. 1–2зв.
- ²⁴ Там само. Од. зб. 504. Арк. 1–1зв.
- ²⁵ ЦДАМЛМ України (Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 1313. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 1–2.
- ²⁶ ІР НБУВ. Ф. 78. Од. зб. 384. Арк. 1.
- ²⁷ Там само. Ф. 53. Од. зб. 75. Арк. 1.
- ²⁸ Там само. Ф. 78. Од. зб. 402. Арк. 1зв.
- ²⁹ Там само. Ф. 285. Од. зб. 3095–3097; Там само. Од. зб. 3502–3504.
- ³⁰ Там само. Ф. 267. Од. зб. 31–38; Там само. Од. зб. 139–166.
- ³¹ Там само. Ф. 49. Од. зб. 348. Арк. 1–1зв.
- ³² Там само. Арк. 1.
- ³³ *Ульяновский В. И.* Комментарии // Шарлемань Н. В. Природа и люди Киевской Руси. Воспоминания. Автобиография. Переписка / сост., автор предисл. и коммент. В. Ульяновский. Киев: ВД “Простір”, 2014. С. 277.
- ³⁴ ІР НБУВ. Ф. 49. Од. зб. 350. Арк. 1.
- ³⁵ Там само. Од. зб. 1026. Арк. 1.
- ³⁶ Там само.
- ³⁷ Там само. Од. зб. 1027. Арк. 1.
- ³⁸ Там само. Ф. 78. Од. зб. 221. Арк. 1.
- ³⁹ Там само. Од. зб. 220. Арк. 1.
- ⁴⁰ Там само. Ф. 243. Од. зб. 861. Арк. 1.
- ⁴¹ Там само. Од. зб. 860. Арк. 1–1зв.
- ⁴² Там само. Ф. 78. Од. зб. 374. Арк. 1.
- ⁴³ Там само. Арк. 1зв.
- ⁴⁴ Там само. Од. зб. 375. Арк. 1–2.
- ⁴⁵ Там само. Од. зб. 386. Арк. 1–1зв.
- ⁴⁶ Там само. Од. зб. 390. Арк. 1.
- ⁴⁷ Там само. Ф. 33. Од. зб. 4665. Арк. 1–3.
- ⁴⁸ ЦДАМЛМ України. Ф. 1198. Оп. 1. Спр. 97. Арк. 3; *Дроблнекова Н. Ф.* Список трудов члена-корреспондента АН СССР В. П. Адриановой-Перетц за 1957–1968 гг. // Труды отдела древнерусской литературы. 1969. Т. 24. С. 15.
- ⁴⁹ ЦДАМЛМ України. Ф. 1198. Оп. 1. Спр. 97. Арк. 9–9зв.

In article analyses epistolary heritage of V. P. Adrianova-Peretz of the personal archival fonds of scientists of Ukraine, stored in the Institute of Manuscript of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine and in the Central State Archives of Literature and Art of Ukraine. The main issues which were considered in V. P. Adrianova-Peretz correspondence with the Ukrainian scientists are outlined, and information potential of epistolary is determined.

Key words: V. P. Adrianova-Peretz; epistolary heritage; National Academy of Sciences of Ukraine; philology.